

Struktura klasy szkolnej

Szkoła jest instytucją społeczną o złożonej strukturze, w której strategia poszczególnych ludzi oraz grup jest bardziej lub mniej uwarunkowana przez działania innych członków systemu, a także bardziej bądź mniej przewidywalna. Działalność szkoły wymaga podziału pracy (pojawia się zapotrzebowanie na koordynację, zarządzanie)¹.

Klasa jest formalnym elementem w strukturze organizacyjnej szkoły, dysponuje w niej względnie stały skład uczniów, konkretne przepisy oraz sposób funkcjonowania (plan zajęć, regulamin oraz programy nauczania), a także zespół nauczycieli².

Cechy klasy szkolnej, jako grupy nieformalnej tj. przeżywanie wspólnych dążeń, spójność, dzielenie norm grupowych i postaw, które pojawiają się w wyniku kontaktów społecznych, w czasie których młody człowiek odkrywa, że rówieśnicy doświadczają podobnych, bądź takich samych potrzeb, zainteresowań, dążeń, a także dzięki współdziałaniu mogą łatwiej zaspokoić własne motywy. Wspólne postawy są znaczącym czynnikiem, który dynamizuje proces porozumiewania się. Właśnie w ten sposób w nieukształtowanym jeszcze zespole klasowym, którego początkowo nie scalały żadne więzi emocjonalne prócz formalnych rozwija się oraz powstaje struktura nieformalna³.

Istotną cechą klasy jako grupy jest wewnętrzna struktura połączenia między młodymi ludźmi, która jest wynikiem wszelakich form aktywności⁴.

Wymienia się kolejno następujące specyficzne cechy klasy szkolnej jako grupy społecznej:

- niedobrowolny przydział uczniów – podstawowe cele, które są realizowane w klasie szkolnej przez osoby kierujące realizacją tych celów są narzucone,
- klasa jest fragmentem struktury organizacyjnej szkoły – mnóstwo działań w klasie szkolnej jest z góry wyznaczonych poprzez rytm życia oraz funkcjonowania szkoły jako całości,
- szkoła pilnuje przestrzegania ważnych dla wychowania, a także życia szkoły norm,
- w klasie licznej, tworzą się przeważnie mniejsze grupki koleżeńskie, w których komunikacja jest znacznie łatwiejsza⁵.

Struktura grupy oznacza „układ miejsc, jakie zajmują poszczególni jej członkowie względem siebie. Samo zaś miejsce w tej strukturze nazywamy pozycją jednostki. Znacznie,

---

¹ M. Bardziejewska, *Zarządzanie klasą szkolną*, Edukacja 1/2003, s. 84.

² D. Ekiert - Grabowska, *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Wyd. WSiP, Warszawa 1992, s. 8.

³ H. Sowińska, *Klasa szkolna jako zespół wychowawczy*, Wyd. WSiP, Warszawa 1974, s. 55.

⁴ E. Zwierzyńska, *Poznawanie klasy szkolnej*, Wyd. MPPP, Warszawa 2008, s. 11.

⁵ A. Janowski, *Psychologia społeczna a zagadnienia wychowania*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980, s. 97.

które ze względu na realizację wspólnych celów zespół przywiązuje do tego miejsca w układzie, jest określone mianem statusu pozycji”.

A. Janowski wyodrębnia dwa rodzaje przedstawiania struktury, które całkowicie nie pokrywają się ze sobą:

- Pierwszy z nich nazwany przez autora **opisowym**, powstaje wówczas, gdy prezentując obserwacje o strukturze, np. przyglądanie się konwersacji, poprzestajemy na ustaleniu, że Paweł często rozmawia z Anią i Kasią, zaś nigdy z Karoliną; tego typu wyniki częstokroć przedstawiamy graficznie, tworząc rozpoznawcze (charakterystyczne) siatki powiązań.
- Drugi sposób prezentowania struktury, nazwanym **gradacyjnym**, cechuje się tendencją do obrazowania wyników badań w formie listy osób z zdefiniowaniem ich pozycji w strukturze i z konkretnym określeniem oddalania każdej osoby od dzieci zajmujących najlepszą oraz najgorszą pozycje w strukturze⁶.

Klasa szkolna jako grupa, która istnieje w obrębie instytucji szkoły jest dla dziecka nowym doświadczeniem. Właściwość (specyfika) tej grupy jest odrębna od znanych dotąd młodemu człowiekowi grup pierwotnych (tj. rodzina, grupa rówieśnicza czy sąsiedzka). Różnica polega w szczególności na dominacji określonej struktury. Podopieczni stają się fragmentem pewnej organizacji definiowanej za pomocą reguł, które panują w instytucji szkoły. Wiążą się z tym zachowania zgodne z określonymi regułami oraz normami wyrażanymi poprzez wszelakiego rodzaju regulaminy, kodeksy oraz formalne wymogi⁷.

W klasie szkolnej podopieczni zajmują określone miejsce w strukturze społecznej, tzn. zajmują w zespole konkretne pozycje, które wyznaczone są czynnikami o różnorodnym charakterze, nasileniu oraz są kluczowym czynnikiem osobo-twórczym⁸.

Grupa rówieśnicza według M. Gawęckiej ma określoną strukturę, która wyznaczona jest przez panujący w niej układ stosunków interpersonalnych, koncesjonowaną hierarchię wartości, standardy oraz przyjęte normy grupowe. Zespół (grupa) kształtuje opinie o poszczególnych jej członkach, na podstawie których zostaje stwierdzona pozycja jednostki w grupie, stopień jej akceptacji oraz popularności bądź niepopularności⁹.

---

⁶ A. Janowski, *Poznanwanie uczniów*, Wyd. WSiP, Warszawa 1985, s. 68.

⁷ I. Kołodziejek, A. Guzik, *Klasa szkolna. Przestrzeń działania nauczyciela polonisty*, Wyd. UNIVERITAS, Kraków 2013, s. 34.

⁸ W. Dutkiewicz, M. Szpringer, *Spoleczna akceptacja dla ryzykownych zachowań uczniów*, Wyd. MAGRAF, Kielce 2007, s. 16.

⁹ M. Gawęcka, *Poczucie osamotnienia dziecka w rodzinie własnej*, Wyd. MODO, Toruń 2004, s. 67.

Uwzględnia się dwa czynniki istniejące w życiu społecznym: jednostkę oraz grupę. Wyróżnia się następujące typy stosunków społecznych:

- **Stosunki interpersonalne** – ze względu na ich treść przedmiotową oraz indywidualną konfigurację można podzielić na stosunki:
  - rzeczowe – są funkcją zbiorowo wykonywanej pracy, która związana jest z określonym podziałem czynności (pracy). Stosunki te przebiegają na płaszczyźnie współpracy w ciągu realizacji danych zadań. Wyodrębnia się również wśród stosunków rzeczowych: różnorzędne i nie-różnorzędne,
  - koleżeńskie – są wynikiem przynależności do danego zespołu klasowego, kółka zainteresowań. Fakt przynależności powoduje z reguły solidarność oraz czynności wzajemne tj. pomoc koleżeńską, poznawanie się. Stosunki koleżeńskie można podzielić na pozytywne oraz negatywne,
  - przyjacielskie – są związkiem o bogatej oraz dodatniej treści emocjonalnej, która zaspokaja potrzeby psychiczne, a także społeczne.
- **Stosunki międzyludzkie** – podzielone są na pozytywne (wzajemna pomoc, współpraca) oraz negatywne (bojkot, antagonizm) z punktu widzenia postaw emocjonalnych.
- **Stosunki jednostki z grupą** – dzielą się na stosunki między:
  - jednostką a grupą – mogą być ze względów uczuciowych pozytywne (solidaryzowanie się, identyfikacja) bądź negatywne (negatywizm, wycofanie się, opór),
  - grupą a jednostką – można je podzielić z punktu widzenia emocjonalnego, na pozytywne (stosunek zaufania ujawniający się w wyborach, stosunek opiekuńczy) i negatywne (bojkot, stosunek potępienia, izolacja)¹⁰.

Dwa fundamentalne aspekty struktury to rola oraz status. Role są zasadami zachowań bądź oczekiwaniami, które związane są z poszczególnymi członkami grupy.

Dwie zasadnicze role w większości grup to specjalności:

- zawodowe,
- społeczno-emocjonalne.

Zróznicowanie ról zapewne może ułatwić podział prac w grupie. Znacząca jest dla poczucia tożsamości każdego z młodych ludzi. Źródłem grupowej hierarchii statusu jest różny zakres wiedzy i prestiż poszczególnych członków grupy. Z odróżnieniem statusu silnie wiążą się procesy porównań społecznych, za pomocą których dzieci mogą realizować oceny własnych

---

¹⁰ Z. Zaborowski, *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, Wyd. PWN, Warszawa 1964, s. 23.

możliwości. Różnice statusu mogą wzbudzić konkretne oczekiwania, które dotyczyć będą zachowań członków zespołu (częstokroć stają się samospełniającym procesem)¹¹.

Status to pozycja społeczna młodego człowieka, która warunkowana jest przez dużą liczbę czynników. Zazwyczaj są to cechy indywidualne jednostki, a zwłaszcza poziom intelektualny, sprawność fizyczna, stan zdrowia, postęp w nauce, społeczna aktywność, wyrażane (przejawiane) formy zachowań oraz sytuacja rodzinna¹².

W szeregu przypadkach można zauważyć ujawnianie się, a także wzmaganie procesu wykołejenia w szkole. Z. Sękowska wskazuje następujące przyczyny niedostosowanej sprawności szkoły w interakcjach zachowań wychowawczych, które dotyczą dzieci trudnych:

1. Swoistą strukturą szkoły:

- duża liczebność zespołów klasowych, która jest przyczyną utrudnienia indywidualizacji,
- skłonność do tego, aby każdy młody człowiek w takim samym stopniu opanował materiał szkolny (dla niektórych dzieci jest to zbyt trudne),
- regulaminy i przepisy porządkowe, które są niezbędne w dużej organizacji szkolnej (bywają one powodem konfliktów),

2. Błędy, które wynikają z relacji (stosunku) nauczyciela do dziecka wymagającego specjalnej opieki wychowawczej:

- ujemna ocena jednostki oraz krzywdzące ją relacje pedagogiczne,
- ocenianie tylko wydolności intelektualnej dziecka, a pomijanie jego osobnej lub wypaczonej sfery uczuć i woli, które utrudniają wykorzystanie uzdolnień,
- pomijanie w ocenianiu młodego człowieka okoliczności, warunków i wysiłków, które są w szeregu przypadków bardzo duże mimo gorszych (słabszych) efektów szkolnych,
- niedostateczna znajomość środowiska rodzinnego wychowanka i niepedagogizowanie go,
- chęć pozbycia się jednostek niedostosowanych społecznie, ponieważ bywają te dzieci ordynarne, agresywne oraz zaniżają wyniki nauczania,
- brak kwalifikacji nauczycieli do pracy z dziećmi, które są niedostosowane społecznie, brak opieki specjalistycznej (lekarskiej i psychologicznej),
- niedostateczna liczba oraz nieodpowiednie warunki pracy świetlic szkolnych¹³.

---

¹¹ R. Brown, *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa*, Wyd. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 114.

¹² M. Sendyk, *Klasa szkolna jako miejsce doświadczeń społecznych uczniów*, Edukacja 2/2001, s. 56.

¹³ Z. Sękowska, *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, Wyd. APS im M. Grzegorzewskiej, Warszawa 2001, s. 72.

W każdej klasie szkolnej tworzy się społeczna struktura, czyli obustronny układ stosunków pomiędzy poszczególnymi jednostkami¹⁴.

Układ miejsc w grupie powstawać może ze względu na różnorakie kryteria np. osiągnięcia w nauce, wyniki sportowe, przywództwa. W wypadku każdego z podanych kryteriów struktura klasy zapewne będzie inna, inni uczniowie zajmować będą nadrzędne miejsca¹⁵.

Nie ulega wątpliwości, że różnorakie osoby odgrywają w grupie różną rolę, z powodu na możliwość wzbudzania (wywierania) wpływu na inne osoby¹⁶.

Młody człowiek, który jest nieakceptowany nie może znaleźć satysfakcji z przebywania w grupie, która nie kreuje mu możliwości normalnego funkcjonowania społecznego. Konsekwencją mogą być objawy nieprzystosowania społecznego¹⁷.

Zorganizowane oraz sprawne funkcjonowanie grupy w decydującej mierze zależne jest od opracowania norm i zasad¹⁸.

Każdego dnia możemy zaobserwować zjawiska, które świadczą o nieodpowiedniej strukturze jaka panuje pomiędzy ludźmi. Widoczne jest to w przejawach niskiej kultury współżycia, kłótniami i grubiaństwem. Towarzyszy temu brak uczynności, obojętność wobec krzywdy innych, spotęgowany egoizm, nieliczenie się z potrzebami oraz interesami innych ludzi¹⁹.

Opracowała: Natalia Batorska

---

¹⁴ A. Janowski, *Poznawanie uczniów*, dz. cyt., s. 69.

¹⁵ D. Ekiert - Grabowska, dz. cyt., s. 38.

¹⁶ A. Janowski, *Psychologia społeczna a zagadnienia wychowania*, dz. cyt., s. 68.

¹⁷ D. Ekiert - Grabowska, dz. cyt., s. 42.

¹⁸ I. Kołodziejek, A. Guzik, dz. cyt., s. 34.

¹⁹ Z. Zaborowski, dz. cyt., s. 7.

Bibliografia

1. Brown R., *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa*, Wyd. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
2. Dutkiewicz W., Szpringer M., *Spoleczna akceptacja dla ryzykownych zachowań uczniów*, Wyd. MAGRAF, Kielce 2007.
3. Ekiert – Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Wyd. WSiP, Warszawa 1992.
4. Gawęcka M., *Poczucie osamotnienia dziecka w rodzinie własnej*, Wyd. MODO, Toruń 2004.
5. Janowski A., *Poznawanie uczniów*, Wyd. WSiP, Warszawa 1985.
6. Janowski A., *Psychologia społeczna a zagadnienia wychowania*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980.
7. Kołodziejek I., Guzik A., *Klasa szkolna. Przestrzeń działania nauczyciela polonisty*, Wyd. UNIVERITAS, Kraków 2013.
8. Sękowska Z., *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, Wyd. APS im M. Grzegorzewskiej, Warszawa 2001
9. Sowińska H., *Klasa szkolna jako zespół wychowawczy*, Wyd. WSiP, Warszawa 1974.
10. Zaborowski Z., *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, Wyd. PWN, Warszawa 1964.
11. Zwierzyńska E., *Poznawanie klasy szkolnej*, Wyd. MPPP, Warszawa 2008.

Czasopisma

1. Bardziejewska M., *Zarządzanie klasą szkolną*, Edukacja 1/2003.
2. Sendyk M., *Klasa szkolna jako miejsce doświadczeń społecznych uczniów*, Edukacja 2/2001.

